

СПЕЦИФІКА ПОНЯТТЯ «МУЗИЧНА СПАДЩИНА» В КОНТЕКСТІ ПІДГОТОВКИ ВЧИТЕЛІВ МУЗИЧНОГО МИСТЕЦТВА

У статті розглядаються поняття «культурна спадщина» та «музична спадщина» в контексті підготовки майбутніх учителів музичного мистецтва як трансляторів загальнолюдських цінностей. Вхідження України в європейський культурний простір вимагає осмислення процесів інтерпретації, збереження і поширення історико-культурного надбання в галузі музичного мистецтва. Висвітлюються окремі аспекти музичної спадщини: особистісне сприйняття музичного мистецтва, професійна музична освіта та сучасні тенденції загальної музичної освіти.

Ключові слова: культурна спадщина; музична спадщина; культурні цінності; музичне мистецтво.

Постановка проблеми. Україна належить до країн із багатою історичною та культурною спадщиною. Інтеграція країни до світової та європейської спільноти, процеси глобалізації ставлять завдання використання й збереження культурної спадщини. Проблема передачі досвіду майбутнім поколінням через педагогічну діяльність, а також відбір історико-культурного матеріалу, його охорона й поширення, інтерпретація та переробка є дуже актуальними для викладачів мистецьких дисциплін.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідження таких науковців, як культурознавці та історики В. І. Акуленко, В. О. Горбик, Т. І. Катаргіна, Т. В. Курило, Є. А. Ліньова, В. М. Піскун, Л. В. Прибега розривають різні аспекти володіння, збереження та поширення культурної спадщини. Цікавими є теоретичні та прикладні розробки вітчизняних і зарубіжних учених А. І. Єльчанінова, І. В. Зоріна, М. Є. Кулешової, Д. С. Лихачева, Ю. С. Путрика, Р. Ф. Туровського. Розвідки зарубіжних дослідників Б. Грехема, Р. Прентіса, Г. Річардса, Л. Сміт висвітлюють співвідношення інтересів особистості та суспільства, приватних і громадських прав щодо культурної

спадщини, а також шляхи розширення доступу до культурних цінностей. Отже, в науковій літературі переважають дослідження, спрямовані на вивчення правових в соціальних питань у галузі культурної спадщини.

Метою статті є висвітлення понять «культурна спадщина», «музична спадщина» та їх специфіка в межах системи підготовки вчителів музичного мистецтва в Україні.

Виклад основного матеріалу. Інтерес до проблеми культурної спадщини у громадських, наукових і педагогічних колах є тривалим і стійким. Він то стихає, то загострюється по мірі виникнення дискусійних питань, природних катастроф, а також воєнних і політичних конфліктів. Всі народи роблять свій внесок у культуру світу, тому важливо поважати та захищати всю культурну спадщину як через національні закони, так і через міжнародні угоди. Незаконне перевезення артефактів і культурних об'єктів, розкрадання археологічних пам'яток, знищення історичних будівель і пам'ятників завдають непоправної шкоди культурній спадщині. ЮНЕСКО (Організація Об'єднаних Націй із питань освіти, науки і культури) прийняла міжнародну Конвенцію про охорону всесвітньої культурної та природної спадщини (UNESCO, 1972). Одним із досягнень цієї організації є Список нематеріальної культурної спадщини, у який безперервно вносяться все нові культурні практики та об'єкти, що потребують захисту.

Рада Європи завжди перебуває в центрі світових процесів, тому минулий 2018 рік оголошено Європейським роком культурної спадщини. В його організації взяли участь всі інститути ЄС: Європейська Комісія, Європейський Парламент та Рада Європейського Союзу, а також Комітет регіонів, Європейський економічний і соціальний комітет. Метою Європейського року культурної спадщини було заохочення якнайбільшої кількості людей до взаємодії з культурною спадщиною Європи, а також зміцнення почуття приналежності до спільного європейського простору. Гаслом року був слоган «Наша спадщина: де минуле зустрічається з майбутнім».

Культурна спадщина формує нашу ідентичність і є частиною нашого повсякденного життя. Вона міститься не тільки в літературі, мистецтві та музейних об'єктах чи археологічних

пам'ятках. Ми майже несвідомо зустрічаємося з нею в містах, у природних ландшафтах, у переказах наших батьків і розповідях нашим дітям, їжі, одязі та багато в чому іншому.

Про культурну спадщину не можна думати як про «застигле минуле», адже воно розвивається в теперішньому часі, зокрема, через нашу взаємодію з ним. Через загальнолюдські культурні цінності ми можемо відкривати для себе культурну різноманітність світу та розпочинати міжкультурну взаємодію. Тому так важливо забезпечити цю взаємодію з молодими людьми, передати їм розуміння універсальної цінності культурної спадщини. Для цього ЄС фінансувало проекти, що скеровані на молодь, студентів, приміром у рамках програм Erasmus+, Європа для громадян, Horizon 2020 та ін.

Культурна спадщина має багато форм. Її розуміють як матеріальну – будівлі, пам'ятники, артефакти, одяг, твори мистецтва, книги, машини, історичні міста, археологічні пам'ятки тощо. До нематеріальної відносять практики, уявлення, знання, навички і пов'язані з ними інструменти, предмети і культурні простори, мову й усні традиції, виконавське мистецтво, соціальну практику і традиційну, ремесла й майстерності. Природні об'єкти спадщини – ландшафти, флора і фауна, фізичні, біологічні чи геологічні утворення. Останнім часом до спадщини стали відносити і цифрові ресурси, наприклад, цифрове мистецтво або анімацію, а також переведені в цифрову форму (як спосіб їх збереження) тексти та зображення. За іншою класифікацією видами культурної спадщини є культурне середовище (будівлі, міські пейзажі, археологічні залишки), природне середовище (сільські ландшафти, узбережжя та берегова лінія, сільськогосподарська спадщина), артефакти (книги й документи, мистецькі об'єкти, зображення тощо). Термін «культурна спадщина» може охоплювати такі категорії, як рухома культурна спадщина (картини, скульптури, монети, рукописи); нерухома культурна спадщина (пам'ятники, археологічні пам'ятки тощо); підводне культурне надбання (затонулі кораблі, підводні руїни та міста) (UNESCO, 2017).

Визначення поняття «культурна спадщина», як і класифікація його об'єктів, є предметом наукового обговорення. Одним

із найбільш поширених визначень є таке: «Культурна спадщина є вираженням способів життя, що розвиваються спільнотою і передаються від покоління до покоління, включаючи звичаї, практики, місця, об'єкти, художні вирази та цінності. Культурна спадщина часто виражається як нематеріальна або матеріальна культурна спадщина» (ICOMOS, 1999). Рамкова конвенція Ради Європи про значення культурної спадщини для суспільства визначає її як «...сукупність ресурсів, успадкованих від минулого, і яку люди вважають, незалежно від своєї приналежності, відображенням і вираженням своїх постійно змінюваних цінностей, вірувань, знань і традицій. Вона включає всі аспекти навколишнього середовища, які виникли в результаті взаємодії між людьми і простором у ході історичного розвитку» (Рамкова конвенція, 2005). Найбільш коротким з усіх визначень культурної спадщини є, мабуть, таке: «...це людське творіння, покликане інформувати» (John Feather, 2006). Отже, культурна спадщина – дуже широке поняття, що вимагає від науковців зосередитися на подібності, а не відмінностях між різними секторами спадщини.

Існування культурної спадщини має певну циклічність, що дає нам можливість усвідомити як спадщина (минуле) стає частиною нашого майбутнього. Усвідомлюючи цінність переданого нам, ми починаємо піклуватися про нього; піклуючись, ми вчимося самі насолоджуватися ним і надаємо можливість іншим також отримувати насолоду; насолоджуючись, ми починаємо розуміти його цінність, і так далі по колу (Simon Thurley, 2005). Культурна спадщина – це не просто набір культурних об'єктів або традицій минулого. Це також результат процесу відбору: процес пам'яті і забуття, що характеризує кожне людське суспільство, яке постійно робить вибір (як із культурних, так і з політичних причин) того, що варто зберегти для майбутніх поколінь, а що ні. Отже, культурна спадщина передбачає спільні зв'язки, нашу приналежність до спільноти, представляє нашу історію та нашу ідентичність, зв'язок минулого із сьогоденням і майбутнім.

Україна долучилася до процесів збереження культурної спадщини не так давно, але має на цьому шляху певні досягнення. Відповідно до міжнародних конвенцій (Конвенція про охоро-

ну нематеріальної культурної спадщини, Рамкова конвенція Ради Європи про значимість культурної спадщини для суспільства) в Україні створено законодавчу та нормативно-правову базу у сфері охорони культурної спадщини. Так, прийнято закони України «Про охорону культурної спадщини», «Про Загальнодержавну програму збереження та використання об'єктів культурної спадщини», «Про Перелік пам'яток культурної спадщини, що не підлягають приватизації»). Українські вчені (О. Р. Копієвська, С. І. Кот, К. А. Поливач, В. Ю. Степанов) зробили значний внесок у розробку поняття «культурна спадщина» та суміжних із цим понять «культурні цінності», «культурні блага», а також розглянули ці поняття з позицій сучасного розвитку країни.

На жаль, трактовці поняття «музична спадщина» не приділено належної уваги. Словник-довідник музичних термінів Ю. Є. Юцевича трактує його так: «Музика минулих часів. Видатні зразки музичної спадщини вважаються музичною класикою». Часто це поняття ототожнюють із фольклором. Більшість музикознавчих досліджень присвячено доробкам окремих композиторів (наприклад, М. Лисенка, К. Стеценка та ін.). Але питання щодо поняття «музична спадщина» є більш широким і різнобічним, оскільки водночас до музичної спадщини можуть відноситись такі матеріальні об'єкти, як музичні інструменти, нотні збірки, і такі нематеріальні явища як фольклор (у сучасному вигляді існуючий як етнічна музика), композиторська й аматорська творчість.

Слід зазначити, що саме в музичному мистецтві поняття «спадщина» є практично всеохоплювальним, адже програми навчання музикантів побудовані на основі традиційних музичних форм. Сучасний репертуар є досить невеликою частиною музичної спадщини, яку освоюють молоді музиканти. Це значно обмежує, але риторичним і неприпустимим буде питання – чи можна без цього обійтись?

З іншого боку, коли ми говоримо про музичну спадщину, ми використовуємо узагальнююче значення цього поняття. Але в мистецтві (зокрема, музичному) кожен може претендувати на індивідуальне розуміння та відбір творів чи явищ культурної спадщини: що важливе й цінне для одного, може бути

неважливим для іншого. І це залежить від смаків, обізнаності з різними напрямками музичної творчості, міжкультурних зв'язків особистості. Те, що для одного буде «голосом культури», для іншого – лише голосом окремого співака.

Досвід минулих років показує, якщо певні цінності музичної спадщини будуть нав'язуватись усім без винятку, «усереднено» й «узагальнено», вони не стануть привласненими в індивідуальній культурі особистості і не зможуть бути передані майбутнім поколінням у значенні «нетлінної краси». Якщо, наприклад, існує різниця між музичною спадщиною окремої сім'ї, що виховує ціннісне ставлення дитини до певних стилів чи напрямів музики, та школи, яка прищеплює інші цінності, то ланцюг сімейних традицій може виявитися більш упливовим і дієвим, ніж насаджуваний ззовні досвід школи. З іншого боку, обережне впровадження нового музичного досвіду в світ особистості поступово розширює межі сприйняття й оцінки музичного мистецтва. Таким «послом» нового погляду на музичну спадщину може виявитися будь-хто з оточення людини, хто прагне поділитися своїми музичними цінностями. Й «оборонну позицію» щодо нового досвіду можна поступово подолати. З цими проблемами щоденно зустрічається вчитель музичного мистецтва. Отже, проблема музичної спадщини лежить не тільки в культурологічній, а й у психолого-педагогічній площині.

Визначення цінності музичної спадщини також складне питання через соціально-демографічну «прив'язаність» людини до певного місця. В кожній місцевості (області, місті, селі) існують певні традиції виконання, репертуар, визнаний музичний інструментарій. Для України, як і для багатьох країн світу, це пов'язано з історичним розвитком і з етнічним складом населення. У великих містах відбувається «перемішування» музичного досвіду різних соціальних груп і його нівелювання завдяки медіазасобам, які орієнтують в основному на масову культуру. Але в сільській місцевості та в етнічних спільнотах такі традиції зберігаються більш недоторканими. Саме на них має спиратися вчитель музичного мистецтва й коригувати в цьому напрямку навчальні програми.

Втім, національна приналежність не є визначною для сприйняття музики як культурної спадщини. Це значною мірою стосується професійних академічних музикантів, які виховуються на репертуарі, що складається з кращих зразків світової класики. Іноді внаслідок такої системи музичної освіти вони сприймають всю музику як «рідну» і цінну незалежно від того, де і ким вона була створена. Цінність музичної спадщини для музиканта-професіонала також може бути пов'язана з репертуаром, який він найчастіше виконує, його власною градацією майстерності та навіть типом інструменту, яким він володіє. Це відбувається внаслідок зв'язку музичної спадщини із загальнокультурними стереотипами, де відчувається резонанс релігійних переконань і прийнятної соціальної поведінки. Наприклад, це може стосуватися ціннісного сприйняття світської та духовної музики.

Ще одним аспектом, у якому слід розглядати музичну спадщину, є поняття виконавської «школи». Є певні виконавські традиції, пов'язані з конкретними музичними інструментами та репертуаром. Існують особливості виконання, притаманні тим чи іншим великим музикантам, чиє мистецтво наслідують. Отже, традиції навчання гри на музичних інструментах чи співу – це також музична спадщина. Навіть, якщо музикант у дитинстві сприйняв ці традиції неусвідомлено, він уже є їх носієм і транслятором. Це зумовлює таку особливість музичної спадщини як відсутність кліше, імпровізаційність і збагачуваність різними особистостями в процесі передачі.

Висновки. Таким чином, передача музичної спадщини відбувається в декількох напрямках одночасно – через професійні канали і через спільноти, на рівнях державних, наукових, освітніх, громадських програм. Музична спадщина є складним феноменом. Її сприйняття та розуміння будується через взаємодію людей, через усвідомлене навчання, через повсякденний досвід, що інтерналізується особистістю і відкривається для інших людей. Музична спадщина формується і змінюється постійно. Культурна спадщина, передана нам від наших батьків, повинна бути збережена на благо всіх. В епоху глобалізації культурна спадщина допомагає нам зберегти культурну різноманітність, а її розуміння розвиває взаємну повагу та відновлення діалогу між різними культурами.

Список використаної літератури

- Пилипчак, М. (2013). Народна музична спадщина в реаліях школи. *Матеріали до української етнології*, вип. 12, 239-251. Взято з http://nbuv.gov.ua/UJRN/mdue_2013_12_45.
- Рамкова конвенція Ради Європи про значення культурної спадщини для суспільства ETS № 199 від 27 жовтня 2005 року. (Фаро, 2005). Законодавство України. Взято з https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_719.
- ЮНЕСКО. (1972). *Конвенція об охорані всесвітнього культурного і природного насліддя*. Взято з <https://whc.unesco.org/archive/convention-ru.pdf>.
- Feather, J. (2006). Managing the documentary heritage: issues from the present and future. In G. E. Gorman, & Sydney J. Shep (Eds.), *Preservation management for libraries, archives and museums*. (pp. 1-18). London: Facet.
- ICOMOS. (1999). *International Cultural Tourism Charter. Principles And Guidelines For Managing Tourism At Places Of Cultural And Heritage Significance*. ICOMOS International Council on Monuments and Sites. Retrieved from https://www.icomos.org/charters/tourism_e.pdf
- Thurley, S., (2005). Into the future. Our strategy for 2005-2010. In *Conservation Bulletin / English Heritage*. (p. 49). London.
- UNESCO. (2017). *Definition of the cultural heritage*. Retrieved from <http://www.unesco.org/new/en/culture/themes/illicit-trafficking-of-cultural-property/unesco-database-of-national-cultural-heritage-laws/frequently-asked-questions/definition-of-the-cultural-heritage/>.

Vasyl Boghdanjuk

SPECIFICATION OF THE CONCEPT OF «MUSICAL HERITAGE» IN THE CONTEXT OF TRAINING OF MUSIC ART TEACHERS

The article deals with the notion of "cultural heritage" and "musical heritage" in the context of training the future teachers of musical art as the translators of universal values. The interest in the issue of cultural heritage in public, scientific and educational circles is lasting and persistent. But the scientific problem of understanding the role and use of cultural heritage in the upbringing of the younger generation remains controversial.

The article analyzes the experience of international activity of the United Nations, UNESCO, the Council of Europe and the Ukrainian authorities for conservation the cultural heritage. It has been named the basic documents defining international policy and cooperation on this problem. Some of the most common definitions of cultural heritage are presented. Particular attention is paid to the classification of cultural heritage types and the differences between scientific approaches to this issue that have evolved over time.

On this basis, an attempt was made to define the notion of musical heritage, to highlight its specificity in aspects of personal perception of musical art, professional music education and contemporary trends in musical education. In particular, features of the introduction of the musical heritage in the teaching and educational process of educational institutions are determined, where the future musicians-professionals, as well as teachers of musical art for secondary schools, are trained.

The article concludes that the transmission of musical heritage takes place in several directions at the same time, through professional channels and through the community, at the levels of state, scientific, educational, public programs. Musical heritage is a complex phenomenon. Its perception and understanding are built on the interaction of people, through conscious learning, through the daily experience that is internalized by a person and opens up to other people. Musical heritage is formed and constantly changed, enriched through personal experience and social behavior.

Keywords: *cultural heritage; musical heritage; cultural values; musical art.*

References

- Feather, J. (2006). Managing the documentary heritage: issues from the present and future. In G. E. Gorman, & Sydney J. Shep (Eds.), *Preservation management for libraries, archives and museums*. (pp. 1-18). London: Facet.
- ICOMOS. (1999). *International Cultural Tourism Charter. Principles And Guidelines For Managing Tourism At Places Of Cultural And Heritage Significance*. ICOMOS International Council on Monuments and Sites. Retrieved from https://www.icomos.org/charters/tourism_e.pdf
- Pylypchak, M. (2013). Narodna muzychna spadshhyna v realijakh shkoly [Folk musical heritage in the realities of the school]. *Materialy do ukrajinsjkoji etnologiji, vyp. 12, 239-251*. Retrieved from http://nbuv.gov.ua/UJRN/mdue_2013_12_45 [in Ukrainian].
- Ramkova konventsiiia Rady Yevropy pro znachennia kulturnoi spadshchyny dlia suspilstva ETS № 199 vid 27 zhovtnia 2005 roku [Council of Europe Framework Convention on the Importance of Cultural Heritage for Society]*. (Faro, 2005). Zakonodavstvo Ukrainy. Retrieved from https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_719. [in Ukrainian].
- Thurley, S., (2005). Into the future. Our strategy for 2005-2010. In *Conservation Bulletin / English Heritage*. (p. 49). London.
- UNESCO. (1972). *Konventciia ob okhrane vsemirnogo kulturnogo i prirodnogo naslediia [Convention on the Protection of the World Cultural and Natural Heritage]*. Retrieved from <https://whc.unesco.org/archive/convention-ru.pdf>. [in Russian].
- UNESCO. (2017). *Definition of the cultural heritage*. Retrieved from <http://www.unesco.org/new/en/culture/themes/illicit-trafficking-of-cultural-property/unesco-database-of-national-cultural-heritage-laws/frequently-asked-questions/definition-of-the-cultural-heritage/>

Одержано 16.12.2018 р.